

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 6 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Umarov Sardor Yakubovich

QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYA IQTISODIYOTI RIVOJLANISHINING ASOSIY JIHATLARI	12-16
--	-------

Atamuratova Dilafroz Rashidovna

XORAZM XALQ SOVET RESPUBLIKASINING ILK MATBUOTI: “INQILOB QUYOSHI”	17-20
--	-------

Mansurov Ulug‘Bek

XX ASRNING 20-50-YILLARIDA NAMANGAN SHAHRIDA SOG‘LIQNI SAQLASH TIZIMIDAGI MUAMMOLAR	21-24
--	-------

Umid Bekmuhammad, Sayyora Samandarova

XORAZMDAGI JADID MAKTABLARIGA OID TA‘LIM TASHKILOTLARI VA JAMIYATLARI	25-31
--	-------

Norov Shuhrat, Turatosheva Sadoqat

O‘ZBEKISTON YOSHLAR SIYOSATINING IJTIMOIIY, MADANIY VA TA‘LIMIIY SOHALARDAGI FALSAFIY ASOSLARI VA UNING MA‘NAVIY YETUK YOSHLARNI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI	32-38
--	-------

Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li

QUYI AMUDARYO VA BUXORO-QORAKO‘L HUDUDI MANZILGOHLARINING MODDIY ASHYOLARDA AKS ETISHI	39-42
---	-------

Quranboyeva Sevinchoy

SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA XORAZM VILOYATI AHOLISINING UY-JOY QURILISHIDA IJTIMOIIY HAYOTNING AKS ETISHI (1945-1985-YILLAR MISOLIDA)	43-46
---	-------

Mamajanov Azizbek

SOVET HUKUMATI AGRAR SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSR IRRIGATSIYA TIZIMIGA TA‘SIRI (1950-1990-YILLAR).....	47-52
---	-------

Baxritdinov Jasurbek

AKADEMIK ABDULAHAD MUHAMMADJONOVNING O‘ZBEKISTONDA TARIX VA ARXELOGIYA FANLARI RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI	53-57
---	-------

Aliqulov Ramazon

TOSHKENT VA FARG‘ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND AHOLINING MADANIY, IJTIMOIIY, SIYOSIIY, IQTISODIIY ALOQALARNING O‘ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O‘RNI (QANG‘LI QABILASI MISOLIDA)	58-66
---	-------

Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o‘g‘li

1946–1990-YILLARDA QO‘QON SANOATINING TRANSFORMATSIYASI	67-74
---	-------

Tashqo‘lova Dilnoza Turaboy qizi

YANGI O‘ZBEKISTON VA XITOIY XALQ RESPUBLIKALARI IQTISODIIY HAMKORLIGIDA “BIR MAKON-BIR YO‘L” TASHABBUSINING AHAMIYATI	75-78
--	-------

Jabborov Qaxramon Jaxongir o‘g‘li

JULIYA KOHENNING XVIII-XX ASRLARDA SEFARD YAHUDIYLARINING IJTIMOIIY HOLATIGA OID TADQIQOTLARI TAHLILI	79-83
--	-------

<i>Dilfuza Muxammadinova Nasretdinova</i> TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI	84-89
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Ollanazarov Bekmurod</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION FAOLLIKNI BOSHQARISH: NAZARIYA, AMALIYOT VA XORIJIY TAJRIBA	90-100
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI	101-107
<i>Tangirkulov Bekzod</i> TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY RESURLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	108-115
<i>Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li</i> TRANSPORT TIZIMINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI TIZIMI	116-125
<i>Ergashev Uyg'un Jabborovich</i> KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVI UCHUN ELEKTRON MANBASINING SHAKLLANISHI, SOLIQ TIZIMIDAGI QO'LLANILAYOTGAN DASTURIY MAHSULOTLARNING AHAMIYATI	126-131

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Nosirxo'jayeva Gulnora</i> AXBOROT VA "OMMAVIY MADANIYAT" XURUJINING DOLZARB MUAMMOLARI	132-136
<i>Panjiyev Suhrob</i> HAQIQATNING KOGERENTLIK XUSUSIYATLARINING YANGILANISHI	137-143
<i>Gadoeva Lobar</i> IJTIMOIY-FALSAFIY TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA SOG'LOM TURMUSH TARZI .	144-148
<i>Djurayeva Nigora</i> SYSTEMIC ANALYSIS OF THE FORMATION OF COGNITIVE ASPECTS OF CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA	149-158
<i>Юлдашев Фаррух Абдурахманович</i> ПОНЯТИЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА И ЕГО СТЕПЕНИ ИССЛЕДОВАНИЯ	159-167
<i>Mengliqulov Umid Mamadiyevich</i> MILLIY IDENTIFIKATSIYA MASALASINING TARIXIY-DINAMIK VA ZAMONAVIY KONTEKSTDA TAHLILI	168-173
<i>To'xtarov Ismatulla Murodovich, Ergashev Ulug'bek Adxamovich</i> MAG'RIBNI MAFTUN AYLAGAN MUTAFAKKIR	174-178
<i>Toirov Ilhom</i> IJTIMOIY-MADANIY TARAQQIYOT: SIVILIZATSION ASOSLAR VA YO'NALISHLAR	179-183
<i>Farxodjonova Nodira, Ergashev Ibodulla</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI SAQLASH VA JAMIYAT BARQARORLIGI: JADIDLAR MEROSIGA IJTIMOIY-FALSAFIY NAZAR	184-188

<i>Ergashev Ozodbek Baxodurovich</i> YUNON MANTIQ ILMINING ARAB TILIGA TARJIMA QILINISHI VA ISLOM FALSAFASIGA KIRIB KELISHI	189-194
<i>Fayziyev Xurshid</i> VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI	195-199
<i>Sattorova Shalola</i> MIRZO ABDULQODIR BEDILNING ASOSIY FALSAFIY G'OYALARI	200-203
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> TADBIRKOR VAZIFALARI VA SHAXSIY SIFATLARI	204-207
<i>Sadullayev Sardor Saydiganiyevich</i> INSON VA SAN'ATNING ARTUR SHOPENGAUER TA'LIMOTIDA ESTETIK TAFAKKUR PRIZMASIDA TAHLILI	208-215
<i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i> ABU ABDULLOH RUDAKIY ADABIY-FALSAFIY MEROSINI O'RGANISHGA SINERGETIK USULDA YONDASHUV	216-219
<i>Yuldashxodjaev Haydar Hashimxanovich</i> MUSOXONXOJA DAHBIDIY ASARLARIDA USTOZNING SHOGIRDNI TANLASH VA UNI TARBIYALASHDAGI FALSAFIY G'OYALARI	220-224
<i>Umurzaqov Axmadjon Maxamadovich</i> INSON E'TIQODIDAGI O'ZGARISHLARNING METODOLOGIK ASOSLARI	225-231
<i>Teshayeva Gulchehra Murodovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXSNING RAQAMLI JAMIYATGA TRANSFORMATSIYALASHUVI	232-237
<i>Yusupova Ranaxon</i> IJTIMOIY MUHIT TEXNOGEN SIVILIZATSIYA VA AHLOQ MASALALARI	238-241
<i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i> SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FAROVON HAYOT TUSHUNCHASINING FALSAFIY TAHLILI	242-246
<i>Sultonova Shaxnoza</i> MUNAVVAR QORI MA'RIFIY-AXLOQIY QARASHLARINING FALSAFIY AHAMIYATI	247-251
<i>Dusmanov Sherzod Abduvaliyevich</i> JINOYATCHILIK – YOSHLAR AXLOQIY-MA'NAVIY BUZILISHLARINING MANBAI VA HOSILASI SIFATIDA	252-256
<i>Rajabboy Hasanov</i> FAROVON HAYOT MEZONI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRINING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	257-261
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Boynazarov Zokir</i> TARIXIY YOZMA MANBALARDA SOMATIZMLAR VA INSON MANZARASI	262-274
<i>Yeshboyeva Matluba</i> MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI TARJIMALARIDA IBORALARNING BERILISHI ("KO'HNA QUDUQ" DOSTONI MISOLIDA)	275-279

<i>Azizaxon Rasulova</i> SINTAKTIK MAYDON KONSEPSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI	280-284
<i>Mamadkulova Kamila Abdukhaliqovna</i> THE IMAGE OF A LITERARY HERO OF THE "LOST GENERATION" IN THE WORK OF E.M. REMARQUE	285-290
<i>Naimova Parvina Rustamovna</i> ITALYAN VA O'ZBEK MULOQOT MATNI JARAYONIDA MULOQOTNING O'RNI VA AHAMIYATI. ITALYAN TILI VA O'ZBEK TILI VERBAL MULOQOT MATNIDA O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	291-296
<i>Жабборовва Муслима Тохировна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	297-301
<i>Xudoyberdiyeva Oyjamol, Jo'rayeva Komila</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYATLAR IFODASI VA ULARNING TARJIMA MUAMMOLARI	302-306
<i>Ostonova Ramziya</i> LEXIC-SEMANTIC FIELD OF CONSTRUCTION TERMINOLOGY	307-311
<i>Qarshiyeva Tamara, Nabiyeva Sharifa, Samadova Charos va G'aniyeva Inobat</i> AMERIKA VA O'ZBEK ADABIYOTI MISOLIDA «UYG'ONISH VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH» TAMOIYILLARINING QIYOSIY TAHLILI	312-316
<i>Sumbul Muxammedova</i> XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI	317-322
<i>Abduqodirova Zebo Qodirovna</i> XXI ASR TILSHUNOSLIGIDA YANGI YO'NALISH SIFATIDA EKOLINGVISTIKA	323-331
<i>Murtozayeva Zarina Muxtor qizi</i> BADIY ADABIYOTLARDA KONSEPT VA KONSEPTASFERA FAOLLASHUVINING NAZARIY ASOSLARI	332-335
<i>Abiyatova Muslima Maratovna, Abdirasulov Bahodir</i> AUDIOVISUAL TRANSLATION: SUBTITLING AND DUBBING CHALLENGES	336-343
<i>Kayimova Mohinur Salokhiddin kizi, Bakiyev Faxriddin</i> COMPLEXITY OF CULTURE-SPECIFIC UNITS AND SEMANTIC AMBIGUITIES IN TRANSLATION	344-350
<i>Rasulova Nigora Kurbonovna</i> MASHRAB IJODIDA MULAMMA' ASARLAR TADQIQI	351-356

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Djumanioyozova Dilfuza, Matnazarova Muhayyo</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARINI HAL QILISHDA YURIDIK KLINIKANING AHAMIYATI	357-362
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Boburjon</i> KIBERHUJUMLAR NATIJASIDA SHAXSIY VA DAVLAT SIRLARIGA XAVF SOLISH	363-367

<i>Baymurotov G'ayrat Panjiyevich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUNCHILIK TASHABBUSI HUQUQINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI	368-376
<i>Esanova Shaxnoza</i> JINOYATGA TAYYORGARLIK KO'RISH VA SUIQASD QILGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKKA OID RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	377-383
<i>Abduvaliyev Murodillo</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUN BO'YICHA MEROS HUQUQINI TARTIBGA SOLISHNING XUSUSIYATLARI	384-388
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> TASVIRGA BO'LGAN HUQUQ: ANGLIYA VA NYU-YORK QONUNCHILIGI QIYOSIY TAHLILI	389-395
<i>Ismaylov Raxat</i> HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	396-402
<i>Nabiyev Muhridin</i> INSON HUQUQLARI BO'YICHA MILLIY INSTITUTLAR FAOLIYATINING HUQUQIY ASOSLARI	403-406
<i>Kabulov Xojabay, Dauletbaeva Aynur</i> SHAXS SHA'NI VA QADR-QIMMATINING HUQUQIY HIMOYASI VA UNI BUZGANLIK UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK ASOSLARI	407-412
<i>Utebaev Salamat, Kalbaeva Eldora</i> VOYAGA YETMAGAN YOKI MEHNATGA LAYOQATSIZ SHAXSLAR MODDIY TA'MINOTINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK	413-418
<i>Begatov Jasurbek Numonjanovich</i> MEHNATGA OID MUNOSABATLARDI KAMSITISH UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALALARI	419-432
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	433-441
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Gayupova Saodat Xamidovna</i> INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA ZAMONAVIY TALABA SHAXSINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	442-446
<i>Akimova Jumaxan, Isakova Malika</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYANI O'QITISHDA STEAM TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI ...	447-452
<i>Абдуллаева Мавжуда Эргашевна</i> СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРОФИЛАКТИКЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ДЕТСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ: МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ	453-460
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MULTIMEDIA – MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BILINGVAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	461-464

<i>Xidirova Durдона Muxtorovna</i> SINERGETIK TA'LIM VA O'QUVCHI-QIZLARNI IJTIMOIIY-MADANIY MUNOSABATLARGA TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	465-469
<i>Yazdonov Ulug'bek, Rashidova Madina</i> YOSHLARDA KASBIY BILIM VA KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIIY KONSEPSIYALARDA ILGARI SURILAYOTGAN TA'LIMOTLAR	470-479
<i>Elmuratova Zamira</i> INTERACTIVE METHOD IN TEACHING ENGLISH	480-484
<i>Karimova Nilufar Ummatqul qizi</i> SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES: BASES OF IMPROVEMENT OF STUDENTS' INTERPERSONAL AND COGNITIVE SKILLS	485-490
<i>Adilov Shodiyor</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA DIZAYN FANLARINI INTEGRATSIYALASHDA "G'OYALARNING LOYIHALA" USULI	491-496
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> ПОНЯТИЕ «ДУХОВНЫЙ ГУМАНИЗМ» КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩЕЕ КАЧЕСТВО ГУМАННОГО ПЕДАГОГА	497-500
<i>Abdurazzaxov Abdurasul</i> SPORT-SOQ'LOMLASHTIRISH TURIZMI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	501-506
<i>Ergashev Tolif</i> O'QUVCHILARNING KARTOGRAFIK BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKA VA GEOGRAFIYA FANLARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH	507-515
<i>Gaziev Baxromjon</i> CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	516-523
<i>Madaminova Mavjuda Erkinovna</i> TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	524-529
<i>Kamalova Dilnavoz, Sattorova Aziza</i> FIZIKAVIIY MAYATNIK ORQALI OG'IRLIK KUCHI TEZLANISHINI ANIQLASHDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	530-535
<i>Sobirova Saida Otabekovna</i> KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIIY MODELLARI	536-542
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Sotiboldiyev Amiriddin, Abdumutalibov Oyatillo</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA TASVIRIIY SAN'AT, ARHITEKTURA VA DIZAYN (TEXNIK VA SAN'AT) FANLARINI O'ZARO INTEGRATSIYALASH	543-546

Received: 16 May 2025
Accepted: 1 June 2025
Published: 15 June 2025

Article / Original Paper

THE PATH OF EDUCATIONAL DEVELOPMENT

Nasretdinova Dilfuza Mukhammadinovna

“University of Business and Science”

Associate Professor of the Department of “Social Sciences”,

Candidate of Historical Sciences

Abstract. This article discusses the education system in Turkestan during the Russian Empire and the teaching system, subjects, and textbooks in Russian-style schools and gymnasiums established by the government, as well as the new school system and the empire's attitude towards them, and the teachers who worked in Russian-style schools along with new school systems during these processes.

Keywords: Russian Empire, Turkestan, Russian-style schools, traditional girls' schools, Usuli Jadid schools, girls' schools at mosques, Russian-style schools, their education system, Jadid schools, teacher shortage, Tatar teachers, Usuli Jadid girls' schools.

TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI

Nasretdinova Dilfuza Muxammadinovna

“University of Business and Science”

«Ijtimoiy fanlar» kafedrasi dotsenti,

tarix fanlari nomzodi

E-mail: nasretdinova.dilfuza@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada Rossiya imperiyasi davrida Turkistonda maorif tizimi va hukumat tomonidan tashkil etilgan rus-tuzem maktablari va gimnaziyalarida o'qitish tizimi hamda fanlar va darsliklar, shu bilan birgalikda usuli jadid maktablari va ularga imperiyaning munosabati, mazkur jarayonlarda usuli jadid maktablari bilan birgalikda rus-tuzem maktablarida faoliyat olib borgan muallimlar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Rossiya imperiyasi, Turkiston, rus –tuzem maktablari, an'anaviy qizlar maktablari, usuli jadid maktablari, masjidlar qoshidagi qizlar maktablari, rus-tuzem maktablari, ulardagi o'qitish tizimi, jadid maktablari, muallimlar yetishmasligi, tatar muallimalari, usuli jadid qizlar maktablari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I6Y2025N14>

Kirish. XIX asr oxirida Rossiya imperiyasi Turkistonni bosib olgach, o'lkada o'z mustamlakachilik siyosatini o'rnatdi. Rossiya imperiyasi tomonidan ruslashtirish siyosati olib borilib, Turkistonda rus-tuzem maktablarini joriy etilishi jadidlarni xavotirga soldi. Mazkur siyosatni oqibatlarini oldindan anglagan jadidlar bu xavfdan qutilib qolishning yagona yo'li maorifni isloh etish deb hisoblaganlar. Shu maqsad yo'lida ular usuli jadid maktablarini ochib, mahalliy millat bolalarini o'qitish ishlari bilan shug'ullangan. O'lka ma'rifatparvarlari Ismoil Gasprinskiyni o'z ustozlari deb bilishgan va u bilan hamkorlikda ish olib borganlar. Uning natijasida o'lka taraqqiyparvarlar faoliyati jonlanadi va keng ko'lamli faoliyat olib boradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. XIX asr oxirlarida Turkistonga jadidchilik g'oyalari kirib keldi va o'lka taraqqiyparvarlari tomonidan ta'limda keng ko'lamli islohotlar olib borildi. Shu bilan birga Turkistonda Rossiya imperiyasi tomonidan tashkil etilgan rus-tuzem

maktablari va gimnaziyalari ham faoliyat olib borgan. Bendrikov K.Y.[1], Graminitskiy S.[2], Yepiskov Aleksey[3] tomonidan ta'lim tizimini to'liq tahlil qilmagan holda ayrim sohalari o'rganilgan. Masalan, rus-tuzem maktablarida o'quv ishlarini yo'lga qo'yilishi unda o'qitilgan fanlar haqida ma'lumotlar berib ketilgan hamda mavjud mafkura nuqtai-nazarida tahlil etilgan. Sh.Turdiyev [4], Alimova D[5], U.dolimovlar tomonidan o'lkada ta'lim tizimini shakllanishi hamda jadid ma'rifatparvarlari tomonidan tashkil etilgan «usuli-jadid» maktablari va ularning xalq orasida ommalashishi hamda Rossiya imperiyasining mazkur jarayonlarga munosabati chuqur va mustaqillik mushohadasi bilan tahlil etilgan.

Natija va muhokama. Turkistonda jadidchilik ma'rifatparvarlik harakati shakllandi. Mazkur jarayonlarda tatar va mahalliy ma'rifatparvarlar o'rtasida hamkorlik rivojlandi. Turkiston ma'rifatparvarlaridan bo'lgan Mahmudxo'ja Behbudiy I.Gaspirinskiyni o'zining ma'naviy ustoz deb bilib, u bilan usuli jadid maktablari va ularning ahvoli xususida ko'p suhbatda bo'lgan. Xususan, u "Ismoilbek hazratlari ila suhbat" nomli maqolasida shunday yozadi: "7 yil avval ustoz Samarqandga kelib muallim Shakuriy va biz bilan uchrashib mehmon bo'lgan edilar. U kishining aytishlariga qaraganda, o'sha paytga nisbatan ancha taraqqiy etgan emishmiz" (maorif ishlari nazarda tutilmoqda- D.N.)[7.1914.64].

Turkistonda tatar ma'rifatparvarlari va o'lkada taraqqiyparvarlari bilan hamkorlikda keng miqyosda faoliyat olib borganlar. Tatar muallimlarining faoliyatini keng tarqalishini oldini olish maqsadida, xalq maorifi vaziri P.Fon-Kaufmanning 1907-yil 1-noyabrda g'ayriiruslarning boshlang'ich maktablari to'g'risidagi qoidalar to'plamini qabul qilgan. Unga ko'ra, mahalliy aholi yashayotgan hududda tashkil etilgan maktabda shu millatga mansub o'qituvchi faoliyat ko'rsatishi va bu ilm dargohida rus tili asosiy fan sifatida o'qitilishi hamda diniy bilimlardan dars beruvchi o'qituvchilarni bu lavozimga tayinlashda ularni diniy idora xodimlaridan iborat bo'lishiga e'tiborni qaratish lozimligi qayd etilgan [8.12].

Bundan ko'zlangan maqsad, Rossiya imperiyasi manfaatlariga xizmat qiladigan "sodiq fuqarolar"ni tayyorlash bo'lgan. Arxiv ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatdiki, aksariyat hollarda tatar ayollarini xotin-qizlar maktablari va bilim yurtlarida diniy bilimlar va rus tili fanidan saboq berganliklari guvohi bo'lamiz. Rus ma'murlari xotin-qizlar va o'g'il bolalar maktablari hamda boshqa o'quv yurtlarida o'quv ishlarini tashkil etishda yuqoridagi qoidalar asosida ish olib borgan. Endi mazkur o'quv yurtlari va maktablarda faoliyat ko'rsatgan tatar muallimalari haqida batafsil to'xtalib o'tamiz. Ularning samarali mehnati natijasida Turkistonda xotin-qizlar maorifi yuksala bordi. Chorjo'yidagi 6 sinfli qizlar gimnaziyasida Mariya Baxtina 1893-yildan faoliyat ko'rsatib kelgan va 1909-yili Aleksandr lentasi aks etgan ko'krak nishoni bilan taqdirlangan [9.165].

Toshkent shahridagi xotin-qizlar gimnaziyasida Murodova Mariya 1897-yildan beri sinf rahbari vazifasida ishlagan[10.13]. Qizil-Arvat xotin-qizlar maktabida Sofiya Ostrovskaya 1901-yildan o'qituvchilik qilgan [11.190]. Dushoq uyezdi 1 sinfli maktabda Axsanova Yekaterina 1901-yildan o'qituvchilik qilgan [12.191]. Lukyanova Iroda esa Marvdagi 2 sinfli maktabda 1903-yildan bichish-tikish bo'yicha o'quvchilarga saboq bergan[12.186]. Toshkent xotin-qizlar gimnaziyasida Nazarova Yekaterina yuqori sinf o'quvchilariga rus tili fanidan 1911-yildan dars bera boshlagan[13.202.]. 1911-yil Prejeval'sk xotin-qizlar maktabida esa diniy bilimlardan Ibragimova Nafisa dars bergan [14.45].

Rossiya imperiyasi Turkistondagi o'z maqsadlarini amalga oshirish uchun tatar muallimalari mehnatidan mahalliy aholida "Vatanga muhabbat" hissinini shakllantirishda

foydalangan. Rus ma'murlari tatar ma'rifatparvarlarining faoliyatini doimiy nazorat qilib borish maqsadida, Turkiston respublikasi muxofaza bo'limi (TRMB) ni tashkil etgan. Mazkur bo'limga podpolkovnik Sizix boshliq etib tayinlanib, maxfiy ayg'oqchilar unga har oyda ma'lumot berib turishgan. N.Ostroumovning 1910-yil 27-sentyabridagi Turkiston o'lkasi maktablari boshqarmasi boshlig'iga yo'llagan maxfiy xatida usuli jadid maktablari ustidan doimiy nazorat o'rnatish hamda u yerdagi ahvoldan muntazam voqif bo'lib turish lozimligi, 1911-yil 1-apreldan boshlab har olti oyda unga axborot berib borish kerakligi, g'ayrirus maktablari to'g'risida qonun qabul qilingunga qadar ular ustidan nazorat o'rnatish lozimligi ta'kidlanadi [15.70]. Bu ko'rsatmalar o'lkada jadid maktablarni keng tarqalishini oldini olish maqsadida berilgan va shu asosda ular faoliyatini ma'lum darajada cheklashga erishilgan. Lekin bu bilan usuli jadid maktablari faoliyati batamom to'xtab qolgani yo'q, balki o'lkaning ayrim yerlarida yashirin tarzda bo'lsa ham davom etib kelgan.

Ayni paytda tatar muallimlari o'lkada oilaviy tarzda faoliyat olib borib, mahalliy aholi bolalarini o'qitish ishlari bilan shug'ullanganlar. 1911-yilda TRMBning maxfiy ayg'oqchisi bergan ma'lumotga ko'ra, Semirinch uezdining Kopal shahrida "Yoqubiy maktabi" nomli usuli jadid maktabida Orenburg shahridagi "Husainov"lar madrasasini tamomlagan Raximjon Atnaboev muallimlik faoliyati bilan shug'ullangan. O'sha paytda mazkur hududda "Sinf" nomli yangi usuldagi qizlar maktabi ham faoliyat ko'rsatib, unda Vyatsk guberniyasidagi qizlar madrasasini tamomlagan tatar muallimasi Gulpisa Atnaboeva diniy bilimlardan dars berganligi aniqlanib, bu maktab hukumat ruxsatisiz faoliyat ko'rsatganligi qayd etilgan. Mazkur maktabda rus tili fanidan Usova Nataliya Vladimirovna ta'lim bergan bo'lib, unda xalq maorifi inspektorining ruxsatnomasi mavjud bo'lganligi qayd etilgan. Mazkur maktabda arab tili va diniy bilimlar, arifmetika, geografiya hamda rus tili kabi fanlar o'qitilgan [16.31]. Ushbu maktablarda o'qish va o'qitish ishlari juda oson kechib, o'quvchilar 2-3 oy davomida savod chiqarganliklari sababli, mahalliy millat o'z qizlarni bunday bilim maskanlarida o'qitish istagi kuchli bo'lgan.

Eski maktablarda esa shogirdlar 3 yil mobaynida ham mukammal bilim egallay olmaganlar. Yuqoridagi ma'lumotdan ma'lum bo'ladiki, rus ma'murlari ko'zlagan mahalliy aholi orasidan "sodiq fuqarolarni" tarbiyalash rejasiga osonlik bilan erishish mumkinligini oldindan bilgan holda, tatar muallimalari va rus o'qituvchilari hamkorlikda usuli jadid maktablarida faoliyat yuritishlari uchun xalq maorifi inspektorlari ruxsatnomalarni berganlar deyishimiz mumkin. Tatar muallimalari nafaqat usuli jadid yo'nalishidagi maktablarda, balki, turli yo'nalishdagi xotin-qizlar maktablarida ham faoliyat yuritishgan. Lekin mahalliy millat o'z qizlarini usuli jadid maktablarida o'qitishni ma'qul ko'rgan hamda rus ma'murlariga murojaat qilib, bunday maktablarni yopilishiga yo'l qo'ymaslik borasida murojaat qilishgan. Lekin bunday mazmundagi murojaatnomalar ko'pincha javobsiz qoldirilgan. Podsho hukumati yangi usul maktablarida tatar muallimlarining saboq berishi mahalliy aholi orasida turkiy xalqlarni birlashishi to'g'risidagi, ya'ni panislomizm g'oyalarni tarqalishidan xavfsiragan.

1912-yil 1-maydagi Pishpek (hozirgi Bishkek) shahrining aholisi Semirench viloyatining ikkinchi tumani xalq maktablari boshqarmasining inspektoriga yo'llagan murojaatnomalarida, ushbu hududdagi usuli jadid qizlar maktabida Ufa va Qozondan kelgan ikki nafar tatar muallimalari(ismlari ko'rsatilmagan-D.N.) mahalliy millat qizlariga ta'lim berib kelishgan. Mazkur maktabda 70 nafar o'quvchi o'qib, ularning 50 nafari tatar qizlari, qolgan 20 nafari esa qirg'izlar bo'lib, o'quv fanlaridan tashqari o'quvchilarga hunar ham o'rgatilgan. Mazkur

murojaatnomada Pishpekdagi qizlar maktabi yagona bo'lib, qirg'iz millatiga mansub qizlar uchun yangi maktab ochish imkoniyat darajasidan tashqari hamda bu qizlar ota-onalari bilan yuqoridagi hududda doimiy ravishda isitqomat qilib kelganliklari bois aholi bu yangi usul maktabini saqlab qolish va unda qirg'iz qizlarini o'qitilishiga ruxsat etilishi so'ralgan. [17.39] Rus-tuzem maktablarida esa, asosan rus tilida o'qitilganligi uchun ruslashish xavfi borligidan cho'chib, mahalliy aholi bolalarini o'qishga berishmagan. Tatar ma'rifatparvarlarining faoliyatidan xavfsiragan rus ma'murlari ularga qarshi panislomizm(islomparastlik) g'oyalari asosida kurash olib borib, 1913-yil 14-iyulda g'ayriruslarning boshlang'ich maktablari to'g'risidagi maxsus qonun-qoidalar to'plamini ishlab chiqqanlar.

Bu maktablarni joriy etilishi bir tomondan maorifni taraqqiy etishiga sabab bo'lsa, ikkinchi tomondan Rossiya imperiyasining Turkistondagi asl maqsadlarini o'zida aks ettirib, rus tilini mahalliy aholi orasida yoyish bilan birga ana shu bilim o'choqlari yordamida yosh avlodga "vatanga muhabbat" g'oyalarini singdirib borib, oxir-oqibatda ruslashtirish siyosatini o'zida jamlagan qoidalar to'plamidan iborat edi. Mazkur qonun-qoidalarni Qozon, Orenburg, Odessa, Kavkaz, G'arbiy-Sibir va Turkiston o'lkasi boshqaruviga bo'ysungan boshqa hududlarida joriy etish belgilangan. Bunday maktablarda quyidagi fanlar o'qitilishi ko'zda tutilgan.

1. Diniy bilimlar- haftasiga 4 soat
2. Rus tili- haftasiga 12 soat
3. Ona tili- haftasiga 6 soat
4. Arifmetika- haftasiga 6 soat
5. Ashula -haftasiga 2 soat
6. Rus tarixi- haftasiga 2 soat
7. Geografiya -haftasiga 3 soat
8. Chizmachilik- haftasiga 2 soat etib ko'rsatilgan edi [18.3].

Barcha o'quv yurtlarida yuqoridagi qonunda ko'rsatilgan fanlar bo'yicha darslar olib borilib, gimnaziya 8 sinfli va 7 sinfli holda bo'lib, 8-sinfni tamomlaganlarga guvohnoma, 7-sinfni tamomlaganlarga esa, yetuklik attestati berilgan. Bitiruvchilar imtihon topshirib tegishli guvohnomalar olishgan. Fikrimizni dalili sifatida ushbularni keltiramiz. 1914-yil Toshkent shahridagi L.Gorizdro nomli xususiy gimnaziyasini shu yil tamomlagan Yenikeeva Laylo yuqoridagi qonunda ko'rsatilgan fanlardan imtihon topshirib guvohnoma olgan [19.5]. Mansurova Anna shu yili Toshkentdagi 1-sonli xotin-qizlar gimnaziyasini tamomlab № 881 guvohnoma olgan [20.201]. Chitinsk shahar 8 sinfli xotin-qizlar bilim yurtini 1914-yilda To'qmoqova Mariya ham tamomlab yetuklik attestatini olgan [21.211]. 1914-yil 11-iyunda Isaeva Mariya Don daryosi bo'yidagi Rostov viloyatining Yekaterina nomli qizlar gimnaziyasini tamomlab, yetuklik attestatini olgan [22.81].

Turkistonda tatar muallimlarining faoliyatini tahlil etish jarayonida ularning bir qismi usuli jadid maktablarida dars berganliklarini kuzatsak, ayrim hollarda Rossiya imperiyasi manfaatlariga xizmat qiluvchi o'quv yurtlarida faoliyat olib borgan. Tatar muallimlarining usuli jadid maktablarida faoliyatiga ijobiy tasnif berish mumkin. 1914-yil 18-aprelda "Xabarchi" ismli maxfiy ayg'oqchining bergan ma'lumotida, ayni paytda taniqli panislomist Ahmad Og'ayevning xotini(ismi ko'rsatilmagan-D.N) Marvda Rizo Rabievning uyida yashagan. U mahalliy millat qizlarini o'qitish ishlari bilan shug'ullanib, maxfiy maktab ochganligi xabar

qilinadi [23.289]. Mahalliy millat qizlariga bilim berish istagi politsiya ta'qiblariga qaramay, tatar ayollarini hatto maxfiy maktablar ochib faoliyat yuritishlariga sabab bo'lgan.

Shuni aytib o'tish lozimki, tatar muallimalari mahalliy xotin-qizlarga ilm beribgina qolmay, ularni jamiyatda o'z o'rinlariga va haq-huquqlariga ega bo'lishlari uchun kurashga da'vat etganlar. Bunday mazmundagi maqolalar vaqtli matbuotda chop etib borilgan. Tatar muallimalaridan bo'lgan Podsho xonim Jalilova mahalliy xotin-qizlarni ilm olish vaqti kelganligi, ularga bunday imkoniyatlardan foydalanishlari zarurligi kabi ma'rifat va jamiyatdagi o'z haq-huquqlarini tiklashga da'vat ruhi bilan yo'g'rilgan maqolalaridan birida shunday yozadi: "Bizning ilm va maorifdan bexabarligimizning sababi qizlar uchun birgina maktabning yo'qligi. Bu ahvolimizda biz uchun qayg'uruvchi biror kimsaning yo'qligidadir" [24.1914.24]. Bunday chaqiriqlar mazmunidagi maqolalar «Sadoi Turkiston» gazetasida muntazam berib borilishi natijasida Turkiston ayollarining ham ilm olishga bo'lgan xohishlari kuchaygan va ularning ijtimoiy faolliklari ortgan. XX asr boshlarida Turkiy xalqlar orasidan qisqa davr ichida tatar ayollari o'rtasida shunday ijtimoiy faollik yuzaga keldiki, hatto ular ichidan muallimalar, murabbiyalar va fan doktorlari yetishib chiqdi [25.79].

Rus ma'murlarining usuli jadid asosidagi qizlar maktablarini cheklashga bo'lgan urinishlari ham tatar ma'rifatparvar ayollarining faoliyatini to'xtatib qololmagan. Aksincha, ularning faoliyati kengaya borgan. 1914-yil 3-mayda Semerench uyezdi xalq maorifi inspektorining Turkiston o'lkasi o'quv yurtlarining bosh inspektoriga bergan hisobotida 1883-yilda asos solingan Abduvaliev nomli o'g'il bolalar maktabida ham Abduraxmon Sa'diev va uning rafiqasi Muhtarama Sa'dievalar faoliyat yuritishgan. Muhtarama Sa'dieva ufalik tatarlardan bo'lib, yuqoridagi shahardagi qizlar madrasasida tahsil olgan. U tatar, arab tili va diniy bilimlar, Qur'on hamda arifmetikadan bilim bergan. Mazkur maktabda 90 nafar o'quvchi qizlar bo'lib, ulardan 69 nafari tatar, 9 nafari qirg'iz va 9 nafari o'zbek qizlari bo'lgan [26.57]. Tabiiyki, mahalliy aholi dastlab usuli jadid maktablariga o'z qizlarini berishdan cho'chigan, ular dastlab bu maktablarning muvaffaqiyatlarini ko'rib ishonch hosil qilgandan keyingina o'qishga berishgan. Bu holat Zaynabullo Jingitov maktabida ham kuzatilgan, u 1915-yil Ufa shahrida madrasai oliyani tamomlab, dastlab Turkistonda o'g'il bolalar maktabida faoliyat ko'rsatib kelgan. Dastlabki 2-3 yil davomida u mahalliy millat bolalarini tekinga o'qitgan. Ma'lum vaqtdan so'ng o'qitish ishlarining muvaffaqiyatli kechganligiga ishonch hosil qilishgach, mahalliy aholi o'z bolalarni bu maktabga berishgan. Qizlar maktabida esa uning rafiqasi (ismi ko'rsatilmagan-D.N) muallimalik qilgan. O'qitish ishlarini olib borish uchun maxsus binoning yo'qligi sababli mazkur muallima ta'lim jarayonini juda qiyin sharoitlarda bo'lsa ham o'z uyida olib borgan [27.1915.12].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Rossiya imperiyasi Turkiston o'lkasida ta'lim tizimida ham o'z siyosatini olib bordi. Aholini «ruslashtirish» siyosati olib borilib shu maqsadlar yo'lida rus-tuzem maktablari va gimnaziyalari shakllantirildi. O'z maqsadlarini amalga oshirishda hukumat mahalliy millat tilini yaxshi bilgan tatarlardan foydalanib, ularning usuli jadid yo'nalishidagi maktablarda faoliyatini cheklashga urinib, rus hukumati tomonidan joriy etilgan maktablarda ish olib borishlariga keng yo'l ochib bergan. Hukumat mazkur muallimalar yordamida o'lkaning tub millati ayollarini ham rus-tuzem maktablariga qisman jalb qilishga erishgan. Aksariyat mahalliy millat xotin-qizlari esa jadid maktablarida o'qiganlar. Turkistonda faoliyat olib borgan usuli-jadid maktablari tez ommalashdi va aksariyat aholi tabaqalari

farzandlari ushbu maktablarda o'z savodini chiqardi. Tatar muallimalarining olib borgan faoliyati tufayli ko'plab mahalliy millat xotin-qizlari savodlarini chiqarishgan.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Bendrikov K.E. Ocherki iz istorii narodnogo obrazovaniya v Turkestane. (1865-1924). – Moskva: Izdatel.Akad.ped.nauk.
2. Gramenitskiy S. Polojenie inorodcheskogo obrazovanie v Сыр-Darinskoy oblasti. Tashkent: Tipog. pri Kants. Turk. gen.gubernatora. 1984.
3. Episkop Aleksey. Sovremennoe dvijenie v sredi russkix musulman. Kazan: Izdan.V.P. Shipinkina tsenralnaya tipog, 1910.
4. Turdiyev Sh. Adabiy hamkorliklar samarasi (O'zbek-tatar adabiy aloqalari tarixidan). – Toshkent: G'G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1984.
5. Alimova D.A. Istoriya kak istoriya, istoriya kak nauka. – Tashkent: Uzbekistan T.II, 2009.
6. Dolimov U. Turkistonda jadid maktablari. – Toshkent: Universitet, 2006.
7. Gramenitskiy S. Polojenie inorodcheskogo obrazovanie v Sir-Darinskoy oblasti. Tashkent: Tipog. pri Kants. Turk. gen.gubernatora. 1984.
8. Behbudiy M. Ismoilbek xazratlari ila suhbat // Oina, 1914, 49-son.
9. O'zMA I-47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 1239-ish, 12-varaq va orqasi
10. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 863-ish, 189-190 varaqlar
11. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 682-ish, 13- varaq
12. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 863-ish, 190-191-varaqlar
13. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 863-ish, 186-varaq
14. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 150-ish, 189-varaq va orqasi
15. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 1317-ish, 202-varaq va orqasi
16. O'zMA I.47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 1317-ish, 45-varaq
17. O'zMA I-461- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1116-ish, 70- varaq va orqasi
18. O'zMA I-461- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1021-ish, 31 varaq va orqasi
19. O'zMA I-47- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1149-ish, 39- varaq va orqasi
20. O'zMA I-47- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1239-ish, 2-3 varaqlar
21. O'zMA I-47- jamg'arma, 1-ro'yxat, 1375-ish, 5-varaq
22. O'zMA I- I-47- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1399-ish, 201- varaq va orqasi
23. O'zMA I I-47- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1399-ish, 211- varaq va orqasi
24. O'zMA I. 47- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1400-ish, 81- varaq
25. O'zMA I. 461- jamg'arma 1- ro'yxat, 1475-ish, 289 varaq va orqasi
26. Jalilova P. Idoraga maktublarr // Sadoi Turkiston, 1914, 24 dekabr
27. Vamberi X. Ma'rrifat yo'lidagi uyg'onish // Tafakkur, 2000, 2-son. Ozod Obid tajimasi
28. O'zMA I. 47- jamg'arma, 1- ro'yxat, 1149-ish, 55-57 varaqlar

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).